

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

Nr 452

Rozwój trwały i zrównoważony

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2016

Redakcja wydawnicza: Elżbieta Kozuchowska
Redakcja techniczna i korekta: Barbara Łopusiewicz
Łamanie: Beata Mazur
Projekt okładki: Beata Dębska

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania
znajdują się na stronach internetowych
www.pracnaukowe.ue.wroc.pl
www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Publikacja udostępniona na licencji Creative Commons
Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych 3.0 Polska
(CC BY-NC-ND 3.0 PL)

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2016

ISSN 1899-3192
e-ISSN 2392-0041

ISBN 978-83-7695-619-0

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Zamówienia na opublikowane prace należy składać na adres:
Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
ul. Komandorska 118/120, 53-345 Wrocław
tel./fax 71 36 80 602; e-mail: econbook@ue.wroc.pl
www.ksiegarnia.ue.wroc.pl

Druk i oprawa: TOTEM

Spis treści

Wstęp.....	7
------------	---

Część 1. Teoretyczne aspekty rozwoju trwałego i zrównoważonego

Arnold Bernaciak: Aktualne trendy relacji gospodarka–środowisko w Polsce w układzie presja – stan – reakcja / Current trends of relationships between economy and environment in Poland in a pressure – state – response framework	11
Tadeusz Borys: O dwóch komplementarnych ujęciach nowego paradygmatu konsumpcji / About two complementary approaches of a new consumption paradigm	22
Andrzej Czyżewski, Piotr Kulyk: Kształtowanie rozwoju trwale równoważonego w ekonomii rolnej w optyce historycznej i współczesnej / Creating permanently sustainable development in agricultural economics in historical and modern perspective	32
Johannes (Joost) Platje: Efficiency, fragility and unsustainable development / Wydajność, kruchość i niezrównoważony rozwój	46
Łukasz Popławski, Bogusław Kaczmarczyk: Problemy zrównoważonego rozwoju – wycena przestrzeni publicznej / Problems of sustainable development – evaluation of public space	58
Agata Rudnicka: Nowe standardy zarządzania jakością i środowiskiem a zrównoważony rozwój przedsiębiorstwa / New quality and environmental management standards vs. sustainable development of a company	65
Ivan Telega, Maciej Malaczewski: Wzrost gospodarczy, zasoby naturalne oraz środowisko w świetle schumpeterowskiej teorii wzrostu / Economic growth, natural resources and environment in the light of Schumpeterian growth model	74

Część 2. Globalny wymiar rozwoju zrównoważonego

Agnieszka Becla: Problemy ekologiczne a Milenijne Cele Rozwoju w świetle idei zrównoważonego rozwoju / Ecological problems and Millennium Development Goals in the light of the sustainable development idea.....	93
Adam Budnikowski: Wybrane tendencje gospodarki światowej w latach 1946–2016 / Chosen trends of the world economy in the years 1946–2016	106
Stanisław Czaja: Czynniki niedostatecznej realizacji Milenijnych Celów Rozwoju – analiza globalna / Factors of the insufficient realization of Millennium Development Goals – global analysis	115

Eugeniusz Kośmicki: Współczesna globalna sytuacja kryzysowa a możliwości zrównoważonego rozwoju / Contemporary global crisis vs. a possibility of sustainable development	126
Leon Olszewski, Barbara Olszewska: Geoekonomiczne aspekty polityki rozwoju zrównoważonego / Geoeconomic aspects of sustainable development policy	137
Bartosz Ziemblicki: Zrównoważony rozwój z perspektywy prawa międzynarodowego i europejskiego / Sustainable development from the perspective of international and European law	149

Część 3. Problemy rozwoju zrównoważonego w ujęciu sektorowym i lokalnym

Hanna Adamska: Realizacja koncepcji zrównoważonego rozwoju na obszarach wiejskich – studium przypadku / Implementation of sustainable development concept on rural areas – case study	165
Anna Bernaciak: Zmiany świadczeń dostarczanych przez ekosystemy w następstwie procesów rewitalizacji w miastach / Changes of the ecosystem services in the process of revitalization in cities	177
Joanna Godlewska: Teoretyczne i praktyczne aspekty rozwoju zrównoważonej turystyki na obszarach przyrodniczo cennych / Theoretical and practical aspects of sustainable tourism development in precious natural areas .	185
Krzysztof Posłuszny: Wybrane metody analizy wpływu procesów fragmentacji na emisje środowiskowe / Chosen methods of analysis of fragmentation influence on the environmental emissions.....	197
Stanisław Korenik, Dorota Rynio, Alicja Zakrzewska-Półtorak: Miejski obszar funkcjonalny Wrocławia jako rdzeń województwa dolnośląskiego / Wrocław functional area as the core of the Lower Silesia Voivodeship.....	207
Paulina Legutko-Kobus: Zarządzanie dziedzictwem kulturowym jako element implementacji rozwoju zrównoważonego na poziomie lokalnym / Management of cultural heritage as implementation of sustainable development at the local level	219
Monika Paradowska: Wyzwania dotyczące współpracy interesariuszy na rzecz zrównoważonego rozwoju transportu w polskich miastach / Challenges for cooperation with stakeholders of sustainable transport in Polish cities	229
Przemysław Skulski: Miejsce przemysłu obronnego w gospodarce – wybrane problemy / The place of defence industry in economy – selected aspects.....	242
Marian Woźniak: Perspektywy i wyzwania turystyki w koncepcji zrównoważonego wykorzystania zasobów naturalnych / Perspectives and challenges of tourism in the concept of sustainable use of natural resources ...	258

Wstęp

Pojęcie trwałości w gospodarowaniu pojawiało się już kilkaset lat temu. W 1713 r. posługiwał się nim H.C. Carlowitz w odniesieniu do gospodarki leśnej, a w XIX wieku G.P. Marsh w relacji do niekorzystnych skutków rozwoju gospodarczego. Termin „rozwój trwały i zrównoważony” (*sustainable development*) oficjalnie po raz pierwszy pojawił się podczas Konferencji Organizacji Narodów Zjednoczonych (ONZ) w Sztokholmie w 1972 r. Od tamtego czasu powstało wiele definicji tego procesu, a większość z nich nawiązuje do tej, którą przedstawiono w *Raporcie Komisji Brundtland „Nasza wspólna przyszłość”* w 1987 r. Według niej rozwój trwały i zrównoważony opiera się na zaspokajaniu potrzeb teraźniejszości bez ryzyka uniemożliwienia zaspokajania potrzeb przyszłych pokoleń.

Prawo przyszłych pokoleń do zaspokajania ich potrzeb rozwojowych implikuje potrzebę stworzenia określonych ram instytucjonalno-prawnych stymulujących zmiany działalności ekonomicznej i społecznej w kierunku ochrony zasobów środowiska. Polityka rozwoju zrównoważonego jest formułowana i wdrażana w skali globalnej, regionalnej, makroekonomicznej i lokalnej. Niniejsze opracowanie ma na celu wskazanie współczesnych trendów zmian jej podstaw teoretycznych, a także charakterystykę wybranych obszarów działań realizacyjnych.

Pierwsza część opracowania obejmuje teoretyczne, wielowymiarowe aspekty rozwoju trwałego i zrównoważonego. Zawiera odniesienia do nowego paradygmatu konsumpcji (jako jednego z podstawowych procesów gospodarczych), zmian relacji gospodarka-środowisko wraz ze sposobami ich identyfikacji, a także problemów nierównoważenia rozwoju. Opisano również wkład teorii zrównoważonego rozwoju do ekonomii rolnej, a następnie elementy zastosowań owej teorii w wycenie przestrzeni publicznej i funkcjonowaniu przedsiębiorstwa.

Drugą część opracowania poświęcono prawnym, politycznym i praktycznym problemom rozwoju trwałego i zrównoważonego w wymiarze globalnym. Problemy te zaprezentowano zarówno w perspektywie historycznej, jak i współczesnej w odniesieniu do kryzysu ekonomicznego i wiodących inicjatyw międzynarodowej polityki rozwoju. Poruszono też aspekty geoekonomiczne.

Trzecią i ostatnią część poświęcono problematyce rozwoju zrównoważonego w ujęciu sektorowym i lokalnym. Koncepcje równoważenia rozwoju poszczególnych sektorów gospodarki czy obszarów funkcjonalnych wyrastają z szerszego nurtu myśli ekonomicznej. W tym sensie są częścią i swoistym rozwinięciem (lub uszczegółowieniem) teorii rozwoju zrównoważonego. W wymiarze sektorowym w niniejszym opracowaniu uwzględniono przemysł, rolnictwo, transport i turystykę z uwzględnieniem polityk regulujących te dziedziny życia gospodarczego. W ukła-

dzie terytorialnym odniesiono się do uwarunkowań rozwoju obszarów miejskich i terenów wiejskich.

Prezentowane artykuły stanowią wkład do dyskusji nad ewolucją teorii rozwoju zrównoważonego i możliwościami jej urzeczywistnienia w praktyce, nad uwarunkowaniami wdrażania działań formułowanych na szczeblu Unii Europejskiej oraz na poziomie państw członkowskich (w tym adresowanych do podmiotów w skali lokalnej). Dotyczy to zarówno polityk makroekonomicznych, jak i sektorowych – w tym polityki środowiskowej. Skuteczność i efektywność tych działań może być odpowiedzią na wiele współczesnych wyzwań gospodarczych, społecznych i politycznych.

Karol Kociszewski

Paulina Legutko-Kobus

Szkoła Główna Handlowa w Warszawie
e-mail: plegut@sgh.waw.pl

**ZARZĄDZANIE DZIEDZICTWEM KULTUROWYM
JAKO ELEMENT IMPLEMENTACJI ROZWOJU
ZRÓWNOWAŻONEGO NA POZIOMIE LOKALNYM**

**MANAGEMENT OF CULTURAL HERITAGE
AS IMPLEMENTATION OF SUSTAINABLE
DEVELOPMENT AT THE LOCAL LEVEL**

DOI: 10.15611/pn.2016.452.19

JEL Classification: Q010

Streszczenie: Dziedzictwo kulturowe to element tożsamości lokalnej, budowania kapitału społecznego, który zyskuje na znaczeniu w procesach rozwojowych jako czynnik endogeniczny. Zarządzanie dziedzictwem staje się więc elementem zarządzania rozwojem lokalnym i wdrażania rozwoju zrównoważonego, a także obszarem współpracy interesariuszy. W procesie zarządzania dziedzictwem akcentuje się znaczenie kapitałów terytorialnych, innowacji, integracji i partycypacji społecznej. W artykule wskazano, jak dziedzictwo wpisuje się w koncepcję i zasady rozwoju zrównoważonego, i dokonano analizy możliwości ujęcia dziedzictwa w dokumentach programowania (w wymaganych ustawowo programach opieki nad zabytkami, jako elementu strategii rozwoju zrównoważonego lub wydzielonego podsystemu w ramach zarządzania rozwojem lokalnym). W odniesieniu do praktycznych aspektów działań związanych z implementacją rozwoju zrównoważonego z wykorzystaniem dziedzictwa zaprezentowano gminę Narol.

Słowa kluczowe: dziedzictwo kulturowe, rozwój zrównoważony, zarządzanie rozwojem lokalnym.

Summary: Cultural heritage is an element of local identity, social capital building, which is gaining importance in the development processes, as an endogenous factor. Heritage management thus becomes part of the local development management and implementation of sustainable development, as well as an area of stakeholders co-operation. The significance of the territorial capital, innovation, integration and social participation is very important in the process of heritage management. The paper indicates how heritage fits into the concept and principles of sustainable development. The article presents also, in which programming documents the management of heritage (program of monument protection, development strategy or cultural heritage management strategy) may be included. Narol commune is presented as a case study.

Keywords: cultural heritage, sustainable development, local development governance.

1. Wstęp

Rozwój zrównoważony od lat 90. XX wieku jest powszechnie uznawany za paradygmat rozwoju, zarówno globalnego, jak i lokalnego. O ile jednak początkowo uznawano za kluczowe jego środowiskowe aspekty, to XXI wiek przyniósł większy nacisk na aspekty terytorialne i społeczne, a zwrócenie uwagi na endogeniczne czynniki rozwoju pozwoliło na akcentowanie specyfiki i odmienności poszczególnych jednostek samorządu terytorialnego (JST) i terytoriów. Jednym z kluczowych endogenicznych czynników rozwoju, determinujących specyfikę i *swoistość* JST, jest dziedzictwo kulturowe, czyli „dobra kultury, nauki i sztuki pozostawione przez poprzednie pokolenia” [PWN 2016]. Choć na dziedzictwo kulturowe składają się wytwory poprzednich pokoleń, to współczesne interpretowanie (odczytywanie) sprawia, iż jest ono wytworem teraźniejszości, wpływającym na relacje (kulturowe, tożsamościowe, społeczne i ekonomiczne) człowieka z miejscem, w którym funkcjonuje [Kobyliński 2011, s. 22; Góral 2014, s. 278].

W ramach dziedzictwa kulturowego możemy wyróżnić:

- elementy materialne, w skład których wchodzi: zabytki nieruchome, zabytki ruchome, muzea i muzealia, archiwalia i zasób biblioteczny oraz krajobraz kulturowy,
- dziedzictwo niematerialne, czyli „zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są uznane za część własnego dziedzictwa przez daną wspólnotę, grupę lub jednostki” [UNESCO 2003].

Dziedzictwo posiada depozytariuszy, czyli wspólnoty, społeczności (czasem całe społeczeństwa), które uznają określone dziedzictwo za źródło wiedzy, przekonania, tradycji, a także uznawanych przez nie wartości [NID 2016a, s. 10].

Zarządzanie dziedzictwem wpisuje się w zarządzanie rozwojem, które definiujemy jako zespół skoordynowane podejmowanych przez JST działań zmierzających do realizacji wcześniej określonych celów. Podstawę zarządzania rozwojem lokalnym stanowią dokumenty strategiczne (programy, plany, polityki, strategie), które składają się na strategię działania danej JST¹. Dziedzictwo staje się więc ważnym czynnikiem rozwoju, nie jest już tylko przedmiotem działań konserwatorskich, ale staje się także podstawą działań kreatywnych, sustensywnie (czyli z zachowaniem jego walorów dla przyszłych pokoleń) wykorzystujących dziedzictwo dla rozwoju [Markowski 2016, s. 6]. Dziedzictwo jest dobrem publicznym² i zasobem nieodnawialnym, o którego wykorzystaniu w procesach rozwojowych powinni decydować

¹ W tym ujęciu strategia działania nie musi być zapisana w strategii rozwoju, choć w praktyce zdecydowana większość JST opracowuje osobny dokument stanowiący ramę (podstawę) procesów zarządzania, tj. strategię rozwoju.

² W literaturze przedmiotu toczy się dyskusja, czy cały zasób dziedzictwa można uznać za dobra publiczne, czyli takie, w stosunku do których niemożliwe jest wykluczenie kogokolwiek z korzystania z nich [Murzyn-Kupisz 2010].

jego depozytariusze i interesariusze³ [Aas, Ladkin, Fletcher 2005]. Dziedzictwo współcześnie jest więc nie tyle reliktem przeszłości (zbiorem zabytków), co konstruktym społecznym i produktem rynkowym związanym z jego interpretacją [Purchla 2011, s. 6]. W takim ujęciu dziedzictwo staje się przedmiotem zarządzania w procesach lokalnego rozwoju zrównoważonego, na etapie planowania strategicznego, kreowania i realizacji celów, a także monitorowania i ewaluacji.

Wychodząc z tych przesłanek, w artykule podjęto problematykę badawczą związaną z zarządzaniem dziedzictwem kulturowym w kształtowaniu lokalnej polityki rozwoju zrównoważonego⁴. Celem artykułu jest poszukiwanie odpowiedzi na pytania badawcze, które sformułowano następująco:

- Jakie jest współczesne miejsce dziedzictwa kulturowego w koncepcji rozwoju zrównoważonego?
- W jaki sposób możliwe jest uwzględnienie dziedzictwa kulturowego w procesach programowania rozwoju zrównoważonego?
- Jakie są praktyczne przykłady działań związanych z dziedzictwem, pozwalających na implementowanie rozwoju zrównoważonego w skali lokalnej?

2. Dziedzictwo jako element rozwoju zrównoważonego

Analizując ewolucję literatury przedmiotu, dokumentów międzynarodowych, a także działania podejmowane lokalnie, można wyraźnie zauważyć, że kultura (w tym dziedzictwo kulturowe) zaczęła być postrzegana jako odgrywająca znaczącą rolę w rozwoju społeczno-gospodarczym [Palmer, Purchla (red.) 2010] oraz jako jeden z aspektów rozwoju zrównoważonego [Janikowski, Krzysztofek (red.) 2009; Throsby 2010; Licciardi, Amirtahmasebi 2012; Murzyn-Kupisz 2013]. Można więc wskazać w klasycznej triadzie filarów rozwoju zrównoważonego (aspekty środowiskowe, społeczne i gospodarcze rozwoju) elementy związane z dziedzictwem (tab. 1).

Proces zarządzania dziedzictwem wpisuje się w nowoczesne ujęcie zarządzania rozwojem lokalnym, akcentujące znaczenie kapitałów terytorialnych, innowacji, integracji i partycypacji społecznej [Nowakowska (red.) 2015]. W takim ujęciu osiągnięcie nadrzędnego celu rozwoju zrównoważonego, jakim jest wysoka jakość życia, następuje dzięki wzrostowi gospodarczemu, przy równoczesnym osiągnięciu ładu przestrzenno-przyrodniczego oraz ładu społeczno-kulturowego.

Należy zauważyć, iż zarządzanie dziedzictwem uwzględnia podstawowe zasady rozwoju zrównoważonego, tj.:

- zasadę sprawiedliwości wewnątrz- i międzygeneracyjnej, gdyż mamy obowiązek zachować dziedzictwo jako świadectwo poprzednich pokoleń także dla po-

³ Interesariusze dziedzictwa to osoby/organizacje bezpośrednio wpływające na funkcjonowanie obiektów dziedzictwa (interesariusze wewnętrzni), jak i pośrednio odnoszące korzyści z dziedzictwa, czyli interesariusze zewnętrzni (mogą to być instytucje, lokalne władze, media, przedsiębiorcy) [Góral 2014, s. 280–281].

⁴ W dalszej części tekstu zamiennie ze sformułowaniem „rozwoj zrównoważony” używany będzie skrót SD, pochodzący od angielskiego terminu *sustainable development*.

Tabela 1. Przenikanie problematyki dziedzictwa kulturowego do filarów (aspektów) SD

Filary SD	Elementy dotyczące dziedzictwa/oddziaływanie dziedzictwa
Spółeczeństwo	<ul style="list-style-type: none"> • uwzględnianie dziedzictwa w lokalnej polityce rozwoju – <i>male ojczyzny</i> • budowanie tożsamości miejsca • budowanie i wzmacnianie kapitału społecznego poprzez działania związane z dziedzictwem (organizacje pozarządowe, współpraca, partycypacja, <i>governance</i>, wolontariat dziedzictwa) • działania placówek kultury na rzecz edukacji, w tym obywatelskiej • zainteresowanie mediów (szczególnie lokalnych) dziedzictwem
Środowisko	<ul style="list-style-type: none"> • krajobraz kulturowy, w tym powiązania zasobów naturalnych i kulturowych (np. parki kulturowe, parki krajobrazowe) • podejście do dziedzictwa (szczególnie materialnego) jako zasobu nieodnawialnego
Gospodarka	<ul style="list-style-type: none"> • dziedzictwo jako element gospodarki lokalnej (produkty lokalne, marka dziedzictwa, marka miejsca) • dziedzictwo jako podstawa wyznaczania kierunku rozwoju lokalnego (np. turystyka dziedzictwa, tradycyjne rzemiosło czy uprawy) • działania przedsiębiorcze w oparciu o zasoby dziedzictwa • rynek nieruchomości zabytkowych

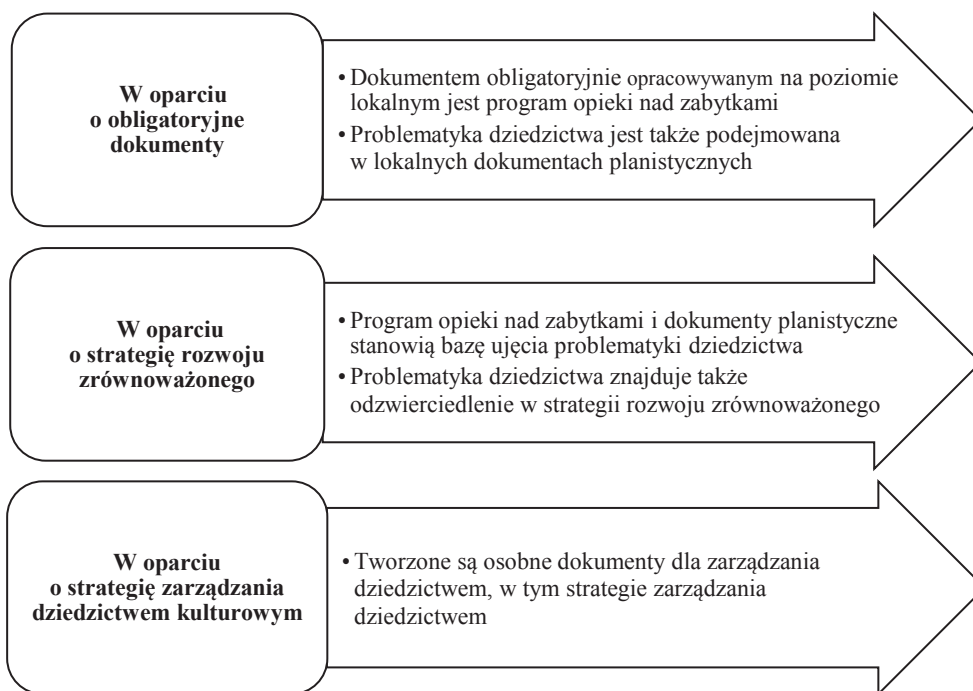
Źródło: opracowanie własne.

tomności. Dziedzictwo ze względu na swoją siłę oddziaływania społecznego (np. wpływ na poczucie tożsamości narodowej) powinno być dostępne dla wszystkich, a ponadto może pełnić funkcje przeciwdziałania wykluczeniom (np. poprzez działania rewitalizacyjne czy przedsięwzięcia związane z ekonomią społeczną),

- zasadę partycypacji, zakładającą komunikację, dialog społeczny wokół dziedzictwa, współdecydowanie o dziedzictwie w duchu *governance*, ale także współodpowiedzialność za lokalne dziedzictwo,
- zasadę zintegrowanego podejścia do dziedzictwa – dziedzictwu przypisuje się różne wartości (bazowe, czyli: naukowe, historyczne, artystyczne, oraz pozostałe, tj.: estetyczne, społeczne, edukacyjne, kulturowe i ekonomiczne), a ich określenie ma kluczowe znaczenie w procesie zarządzania dziedzictwem. Wartości bazowe są obiektywnie zakorzenione w poszczególnych elementach dziedzictwa, ale wartości społeczne, do których należy np. nośnik wzorców społecznych, czynnik wzmacniający poczucie wspólnoty, poczucie dumy z miejsca, w którym się żyje, wzrost zadowolenia z jakości życia, mają także swoje znaczące miejsce w rozwoju lokalnym [NID 2016a, s. 32–45]. W rozwoju zrównoważonym do dziedzictwa i jego wartości podchodzi się holistycznie, mając na względzie jego wartości bazowe, ale nie tylko konserwując dziedzictwo, lecz także innowacyjnie wykorzystując je w procesach społecznych i gospodarczych.

3. Dziedzictwo kulturowe w procesie programowania

Zarządzanie dziedzictwem jest procesem wpisującym się w zarządzanie rozwojem lokalnym, może albo stanowić jego element, albo być samodzielnie wydzielonym podsystemem w obrębie zarządzania. Szczególnie istotne jest uwzględnienie problematyki dziedzictwa w procesie programowania, stanowiącym podstawę późniejszych działań wdrożeniowych. Odnosząc się do obowiązków JST wynikających z regulacji prawnych, można wskazać trzy główne podejścia do ujmowania tematyki dziedzictwa w procesie programowania rozwoju zrównoważonego⁵ (rys. 1). W każdym z proponowanych podejść można wskazać korzyści, ale i pewne zagrożenia dla zarządzania dziedzictwem, co prezentuje tab. 2.

Rys. 1. Możliwe ujęcie dziedzictwa w programowaniu rozwoju

Źródło: opracowanie własne.

⁵ W poradniku dla gmin *Dziedzictwo obok Mnie* autorka niniejszego opracowania przedstawiała szerszej koncepcje trzech modeli programowania i ujęcia w nim dziedzictwa, tj. model obligatoryjny, model maksimum i model *smart* [NID 2016a, s. 126–129].

Tabela 2. Korzyści i zagrożenia dla dziedzictwa w zależności od przyjętego modelu programowania

Ujęcie dziedzictwa w dokumentach programowania	Korzyści	Możliwe zagrożenia	Dodatkowe uwagi/komentarze
Model obligatoryjny (w oparciu o program opieki nad zabytkami)	<ul style="list-style-type: none"> • spełnienie obowiązków prawnych przez JST • inwentaryzacja zasobu dziedzictwa 	<ul style="list-style-type: none"> • marginalizacja tematyki dziedzictwa w procesach rozwojowych, podejście <i>stricte</i> konserwatorskie • częste zawężenie dziedzictwa do zabytków 	<p>Mając na względzie wytyczne zawarte w <i>Poradniku metodycznym</i> do opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami [NID 2009], można uznać, iż poprawnie opracowany program może stać się podstawą zarządzania dziedzictwem.</p> <p>Równocześnie należy wskazać, iż pomimo obowiązku prawnego, program opieki nad zabytkami posiada jedynie 48% gmin i powiatów (wśród małych gmin wiejskich jest to nawet 40%)*.</p>
W oparciu o strategię SD	<ul style="list-style-type: none"> • dziedzictwo rozpatrywane jest jako czynnik rozwoju • uwzględnienie w procesach rozwojowych specyfiki danej JST lub terytorium • uwzględnianie dziedzictwa na różnych poziomach planowania (w zależności od rangi dziedzictwa, znaczenia dla społeczności lokalnej itp.) • uwzględnianie aspektów społeczno-kulturowych w rozwoju • partycypacyjne wypracowanie z interesariuszami dziedzictwa możliwości wykorzystania tego zasobu dla rozwoju 	<ul style="list-style-type: none"> • traktowanie dziedzictwa głównie jako produktu rynkowego i czynnika rozwoju • nadmierna ingerencja w zasób dziedzictwa, pomijanie wartości bazowych i historycznych, możliwość bezpowrotnej utraty autentyzmu • rozdrobnienie celów związanych z dziedzictwem (trudności w operacjonalizacji) 	<p>Jest to model najbardziej pożądany z punktu widzenia wdrażania do procesów programowania SD elementów lokalnego dziedzictwa.</p> <p>W modelu tym uwzględnia się charakter JST, jej uwarunkowania rozwojowe, a także potrzeby i aspiracje wszystkich interesariuszy procesu. W zależności od tych uwarunkowań możliwe jest:</p> <ul style="list-style-type: none"> • dedykowanie dziedzictwu osobnego celu strategicznego i przyporządkowanie mu celów operacyjnych, działań, wskaźników (np. <i>Strategia rozwoju województwa mazowieckiego do 2030 roku. Innowacyjne Mazowsze</i>) • przenikanie problematyki dziedzictwa do różnych elementów strategii, np. <i>Strategia rozwoju społeczno-gospodarczego gminy Lanckorona w perspektywie roku 2020*</i>. Dziedzictwo ujęte jest w wizji, obszarach programowych i priorytetach strategicznych (np. w ramach II obszaru programowego wśród 5 priorytetów strategicznych, 2 odnoszą się do dziedzictwa, tj. priorytet 2.3 Rozwinięta komercyjna oferta lokalnego przemysłu kultury i turystyki oraz priorytet 2.5 Zasoby kulturowe – harmonia i estetyka krajobrazu – chronione i eksponowane dziedzictwo). <p>Załącznikiem programowym do strategii rozwoju jest <i>Program ochrony i wykorzystania dziedzictwa kulturowego gminy Lanckorona</i>, który wskazuje konieczne do podjęcia działania, przypisując je do różnych interesariuszy, tj. samorządu lokalnego, organizacji społecznych, lokalnych przedsiębiorców, a także instytucji kultury.</p> <p>Co istotne, Program i Strategia opracowane zostały w zgodzie z zasadami zarządzania partycypacyjnego</p>
W oparciu o strategię zarządzania dziedzictwem kulturowym	<ul style="list-style-type: none"> • uporządkowanie celów dotyczących zarządzania dziedzictwem w jednym dokumencie • profesjonalizacja procesu zarządzania dziedzictwem • korzyści wizerunkowe 	<ul style="list-style-type: none"> • wypłukanie zarządzania dziedzictwem z zarządzania rozwojem • utrudnione budowanie i realizowanie zintegrowanych projektów rozwojowych, w których dziedzictwo staje się podstawą lub inspiracją do osiągania korzyści społecznych i ekonomicznych 	<p>Zastosowanie takiego podejścia często wymaga posiadania dodatkowych kadr (odpowiednio wykształconych). To podejście sprawdzi się szczególnie w większych JST, w których ponadto zasób dziedzictwa jest znaczący.</p> <p>Przykładem takiego podejścia jest miasto Lublin, które w 2014 r. przyjęło <i>Strategię zarządzania dziedzictwem kulturowym miasta Lublina 2014–2020</i></p>

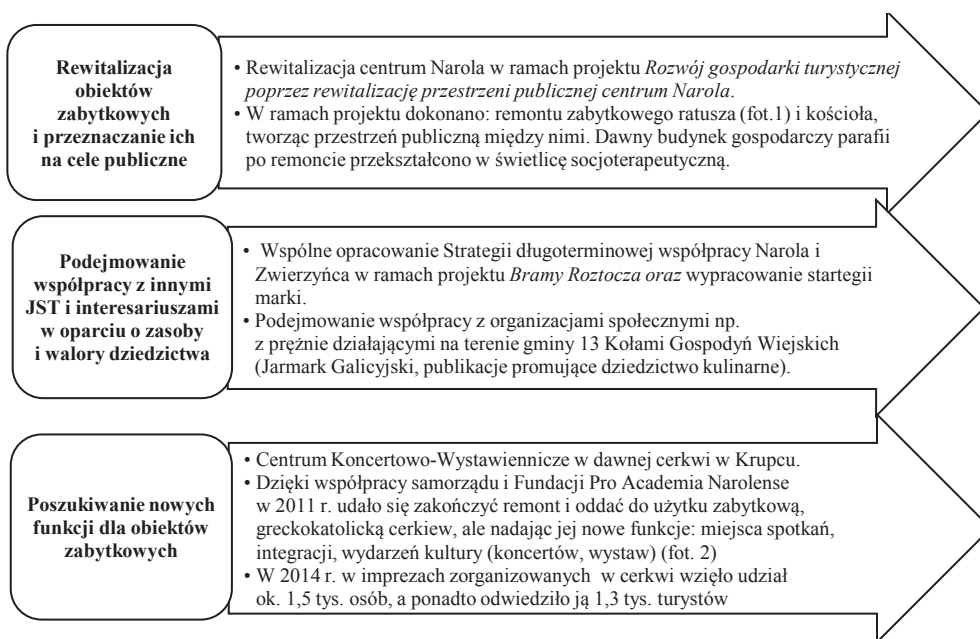
* [Adamiak, Charycka 2015, s. 73].

Źródło: opracowanie własne.

4. Praktyczne działania na rzecz dziedzictwa – przykład gminy Narol⁶

Gminy mogą podejmować wiele działań związanych z dziedzictwem, a wpisujących się we wdrażanie SD, jak np.:

- rewitalizację obiektów zabytkowych i przeznaczanie ich na cele publiczne (w tym tworzenie przyjaznych przestrzeni publicznych),
- podejmowanie współpracy z innymi JST i interesariuszami w oparciu o zasoby i walory dziedzictwa,
- tworzenie marki miejsca w oparciu o dziedzictwo,
- zachowanie dla przyszłych pokoleń śladów przeszłości, w tym dziedzictwa niematerialnego (tradycji, zwyczajów, dziedzictwa kulinarnego),
- wspieranie aktywności organizacji społecznych działających na rzecz dziedzictwa,
- poszukiwanie nowych funkcji dla obiektów zabytkowych.

Rys. 2. Działania gminy Narol związane z dziedzictwem, wpisujące się w strategię SD – wybrane przykłady

Źródło: opracowanie własne.

⁶ Do analizy wybrano gminę, która była uczestnikiem projektu *DoM – Dziedzictwo obok Mnie. Wartości dziedzictwa kulturowego dla społeczności lokalnych*, co dało autorce możliwość wykorzystania metody: obserwacji uczestniczącej, wywiadów z zarządzającymi gminą, a także pogłębionych badań eksperckich. Jest to też gmina, w której dziedzictwo częściowo zaliczane jest do tzw. dziedzictwa niechcianego – jest bowiem pozostałością trudnej historii przesiedleń ludności ukraińskiej. Stanowi więc tym większe wyzwanie dla prowadzenia polityki lokalnej i procesów zarządzania.

Fot. 1. Zrewitalizowany budynek, w którym mieści się siedziba Urzędu Gminy Narol, wraz z fragmentem placu (przestrzeń publiczna)

Źródło: archiwum prywatne autorki.

Fot. 2. Centrum Koncertowo-Wystawiennicze w dawnej cerkwi w Krupcu. Występ dla uczestników projektu DoM, w czasie wizyty studyjnej

Źródło: archiwum prywatne autorki.

Nie każda JST podejmuje wszystkie te działania, a jak wynika z badań, gminy i powiaty koncentrują się głównie na: konserwacji, utrzymaniu i zabezpieczeniu zabytków (67%) oraz edukacji i promocji dziedzictwa kulturowego (66%) [Adamiak, Charycka 2015, s. 71–72].

Przykładem gminy, która działania podejmowane na rzecz dziedzictwa wpisuje w lokalną strategię rozwoju zrównoważonego, może być gmina Narol⁷ (rys. 2). Jest to gmina miejsko-wiejska, zajmująca 203 km², leżąca w powiecie lubaczowskim, w województwie podkarpackim, zamieszkiwana przez 8,3 tys. mieszkańców. Powierzchnia gminy prawie w całości objęta jest formami ochrony przyrody (głównie parki krajobrazowe), posiada także cenny zasób dziedzictwa świadczący o wielokulturowej historii tego terenu (głównie są to obiekty sakralne i cmentarze rzymsko- i greckokatolickie). Szczególnym wyzwaniem dla działań samorządu jest poszukiwanie nowych funkcji dla zabytkowych, zdesakralizowanych obiektów.

5. Zakończenie

Jak wynika z prowadzonych badań społecznych, dziedzictwo zyskuje na znaczeniu – 86% ankietowanych uważa, że dziedzictwo kulturowe jest bardzo ważne lub raczej ważne; 88,4% uznaje, że to dziedzictwo sprawia, iż można być dumnym ze swojego miejsca zamieszkania [NID 2016b, s. 27–30]. Równocześnie coraz częściej podkreśla się, że dziedzictwem jako zasobem należy skutecznie zarządzać. Jak wskazano w niniejszym artykule, zarządzanie dziedzictwem wpisuje się w kontekst zarządzania rozwojem i budowania strategii SD. Od gminy zależy, jaki model zarządzania i programowania obierze, ważne żeby podejście do dziedzictwa uwzględniło jego wartości bazowe, kontekst społeczny i ekonomiczny. Przywołany przykład gminy Narol wskazuje, iż możliwe jest budowanie strategii SD zakładającej podstawowy kierunek rozwoju gminy w oparciu o turystykę, ale równocześnie nakierowanie na wysoką jakość życia mieszkańców i budowanie więzi społecznych, z wykorzystaniem i poszanowaniem dziedzictwa materialnego i niematerialnego.

Literatura

- Aas Ch., Ladkin A., Fletcher J., 2005, *Stakeholder collaboration and heritage management*, *Annals of Tourism Research*, vol. 32, s. 28–48.
- Adamiak P., Charycka B., 2015, *Działania organizacji pozarządowych oraz samorządów w obszarze dziedzictwa kulturowego: współpraca, potrzeby, zaangażowanie interesariuszy. Raport z badania*, Stowarzyszenie Klon/Jawor, <http://wolontariat.nid.pl/files/RAPORT--badania-wolontariat.pdf> (8.06.2016).
- Góral A., 2014, *Dziedzictwo kulturowe jako zasób wspólny. Rola współpracy między interesariuszami w zarządzaniu dziedzictwem kulturowym*, *Zarządzanie w Kulturze*, nr 15, z. 3, s. 277–286.

⁷ Wszystkie informacje statystyczne nt. gminy pochodzą z oficjalnej strony internetowej: www.narol.pl.

- Janikowski R., Krzysztofek K. (red.), 2009, *Kultura a zrównoważony rozwój. Środowisko, ład przestrzenny, dziedzictwo w świetle dokumentów UNESCO i innych organizacji międzynarodowych*, Polski Komitet ds. UNESCO, Warszawa.
- Kobyliński Z., 2011, *Czym jest, komu jest potrzebne i do kogo należy dziedzictwo kulturowe*, Mazowsze Studia Regionalne, nr 7, s. 21–47.
- Licciardi G., Amirtahmasebi R. (eds.), 2012, *The Economics of Uniqueness. Investing in Historic City Cores and Cultural Heritage Assets for Sustainable Development*, The World Bank, Washington, DC.
- Markowski T., 2016, *Uwarunkowania skutecznej polityki urbanistycznej na rzecz powrotu do miast – wprowadzenie*, [w:] *Powrót do centrum miasta – wyzwania dla Krajowej Polityki Miejskiej*, red. T. Markowski, Studia KPZK CLXVIII, Warszawa.
- Murzyn-Kupisz M., 2010, *Barbarzyńca w ogrodzie? Dziedzictwo kulturowe widziane z perspektywy ekonomii*, Zarządzanie Publiczne, nr 3(13), s. 19–32.
- Murzyn-Kupisz M., 2013, *Kultura i dziedzictwo kulturowe a rozwój zrównoważony*, [w:] *Gospodarka regionalna i lokalna a rozwój zrównoważony*, red. Z. Strzelecki, P. Legutko-Kobus, Studia KPZK CLII, Warszawa, s. 92–105.
- NID, 2009, *Gminny program opieki nad zabytkami. Poradnik metodyczny*, Kurier Konserwatorski, nr 3, s. 14–36.
- NID, 2016a, *Dziedzictwo obok Mnie – poradnik zarządzania dziedzictwem w gminach*, red. A. Chabiera, A. Koziół, B. Skaldawski, Warszawa.
- NID, 2016b, *Dziedzictwo obok Mnie – inspiracje do działań lokalnych*, red. A. Chabiera, A. Koziół, B. Skaldawski, Warszawa.
- Nowakowska A. (red.), 2015, *Nowoczesne metody i narzędzia zarządzania rozwojem lokalnym i regionalnym*, Wydawnictwo UŁ, Łódź.
- Oficjalny serwis internetowy gminy Narol, <http://www.narol.pl/> (8.06.2016).
- Palmer R., Purchla J. (red.), 2010, *Kultura a rozwój 20 lat po upadku komunizmu w Europie*, MCK, Kraków.
- Purchla J., 2011, *Dziedzictwo kulturowe a kapitał społeczny*, Małopolskie Studia Regionalne, nr 1 (21), Kraków.
- PWN, 2016, *Słownik języka polskiego*, <http://sjp.pwn.pl/slowniki/dziedzictwo.html> (9.05.2016).
- Throsby D., 2010, *Ekonomia i kultura*, NCN, Warszawa.
- UNESCO, 2003, Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, sporządzona w Paryżu 17 października 2003 r., art. 2. http://www.unesco.pl/fileadmin/user_upload/pdf/Konwencja_o_ochronie_dz_niemater_2003.pdf (17.05.2016).